

EMIGRAREA EVREILOR DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA HOLOCAUSTULUI -epurare etnică prin alte mijloace-

Unul dintre aspectele controversate ale Holocaustului din România, adus adesea în discuție și valorizat în mod diferit de numeroși autori, l-a reprezentat, după 1989, atunci când subiectul a putut fi abordat, rolul de “placă turnantă” jucat de România și de către guvernul antonescian în emigrarea și deci “salvarea (n.n. de la moarte) a evreilor” din Europa ocupată de naziști și a celor din România. Tradusă în mod inadecvat, scoasă din context, supradimensionată, politica regimului antonescian de încurajare a emigrării evreilor a fost adesea transformată în argument forte de către cei care au vrut să-l scuze pe Mareșal, să edulcoreze capitolul românesc al Holocaustului sau chiar să-l nege.

În acest sens, cel mai adesea a fost vehiculată ideea că România a devenit după 1939 cel mai important loc de îmbarcare pentru emigranții evrei ilegali, mulți refugiați din Ungaria, Cehia, Polonia, Germania și Austria, evrei ce căutau să ajungă pe căi maritime în Palestina. Puțini sunt însă autorii care amintesc faptul că autoritățile române, nu neapărat antonesciene, sunt favorabile tranzitului în schimbul unor sume de bani deloc neglijabile, fără însă a se implica vizibil în aceste operațiuni înainte de 1943. Cu atât mai puțin se vorbește despre faptul că, între primăvara anului 1941 și toamna anului 1942, guvernul Antonescu nu admite emigrarea ca soluție în rezolvarea “problemei evreiești” în România.

În perioada martie 1941- august 1944 doar 17 vase cu 4500 emigranți la bord au plecat din România spre Palestina. În aceste condiții, cu greu se poate spune că politica de emigrare, episodică și incoerentă, a fost preferată celei de deportare și exterminare în masă a populației evreiești. Cu atât mai puțin se poate vorbi despre o încercare de salvare a evreilor europeni și români. *Foreign Office*, care respinge propunerile guvernului român privind emigrarea evreilor spre Palestina, din porturile românești, cu condiția ca aliații să plătească transportul (guvernul român oferindu-se, “pe hârtie”, să pună la dispoziție vase românești) și chiar să-i răscumpere pe evreii lăsați să plece, nu se înșeală deloc atunci când traduce “noua politică” promovată de guvernul de la București în termenii unei “soluții mascate de îndepărtare a unei populații indezirabile”, obținând și profit de pe urma acesteia. Înaintea Bucureștiului, Berlinul fusese și el favorabil și practicase o politică asemănătoare înainte de primăvara anului 1941. Scopul declarat al acestei politici era eliminarea evreilor din al Treilea Reich.

Între 1933 și 1945, la nivelul întregii Europe, peste 500.000 de evrei au reușit să se refugieze din calea persecuțiilor și a terorii dezlănțuite împotriva lor de către Germania nazistă și aliații săi. Refugiații nu trebuiesc însă priviți ca salvați ci ca prime victime ale politicilor antisemite. Pentru cei mai mulți dintre ei, emigrarea nu reprezenta un nou început ci un sfârșit. “Salvarea” prin emigrare, posibilă pentru cei care reușeau să-și aranjeze și plătească călătoria, să obțină o viză și astfel să găsească o țară de destinație, a reprezentat pentru marea majoritate un salt în necunoscut, într-o lume nesigură și adesea ostilă. Așa se explică faptul că, în ciuda intensificării progresive a terorii naziste între 1933 și 1937, nu puțini sunt cei care preferă să rămână pe loc - doar 150.000, un sfert dintre evreii germani, emigrează înainte de 1938. În condițiile în care “Soluția finală” este încă de negândit, mulți continuă să speră într-o revenire la normalitate. Încât, autoritățile naziste, favorabile emigrării, se văd nevoite a-i forța pe evrei să emigreze în orice condiții. *Noaptea de Cristal* conține un mesaj cât se poate de clar pentru cei rămași: evreii nu au nici un viitor în Reich-ul milenar. Abia după acest moment Cuba, Shanghai și Palestina – inițial, cei care doreau să emigreze aveau în vedere mai ales SUA, Marea Britanie, Franța, Spania, Olanda, Austria și alte state europene - sunt văzute ca destinații posibile de către toți cei ce încearcă să scape de sub “umbra zvasticii”.

În primul an de după venirea la putere a regimului nazist, zeci de mii de evrei au părăsit Germania din proprie inițiativă și fără a apela la ajutorul organizațiilor din interiorul comunității. Dar, ca urmare a înrăutățirii situației și a creșterii presiunii exercitate de naziști asupra evreilor

pentru a-i determina să emigreze, organizațiile evreiești au început să se implice în rezolvarea problemelor cu care se confruntau cei ce doreau să emigreze. Au fost adunate informații privind posibile țări unde se putea emigra, s-au organizat cursuri de limbi străine și de reconversie profesională. Autoritățile naziste nu s-au opus deloc acestor inițiative pentru că, la sfârșitul anilor 1930, în special din a doua jumătate a anului 1938, emigrarea masivă a evreilor germani și austrieci devenise pentru ele un obiectiv politic de maximă însemnătate. Cum însă emigrarea se desfășura prea lent, cei mai mulți dintre evrei neavând suficiente fonduri pentru a-și plăti transportul și cum multe dintre țările europene și cele de pe continentul american refuzau să-i accepte pe cei ce doreau să emigreze, autoritățile naziste au trecut la măsuri radicale. Prima a fost aceea de a-i expulza în Polonia pe toți evreii germani ce proveneau din această țară, pe *Ostjuden*. Astfel, în octombrie 1938, 17.000 de evrei de origine poloneză au fost deportați din Germania. A urmat înființarea de către SS, la Berlin, Viena și Praga, a unor Birouri speciale pentru emigrarea (forțată) a evreilor din Reich, birouri ce vor funcționa până în vara anului 1941 - în toamna aceluiași an naziștii renunță definitiv la soluția emigrării în favoarea "Soluției finale".

După 1938, numeroase rapoarte despre violarea drepturilor evreilor germani și austrieci au dus la o nouă deteriorare a imaginii Germaniei. Lumea a luat notă de segregarea evreilor și deposedarea lor de proprietăți, fără însă a se ajunge la forme de protest de mare amploare. Mai mult, puține au fost țările care au înțeles situația dramatică prin care treceau evreii germani și necesitatea deschiderii granițelor în fața valului masiv de emigranți. Cei mai mulți s-au temut de reacția antisemiților din propriile lor țări sau, cazul Marii Britanii, nu au vrut să-și periclitizeze raporturile fragile cu cei care se opuneau acestui val de emigrație, în speță arabii din Palestina. Abia anexarea Austriei în 1938 și deteriorarea continuă a situației evreilor au determinat guvernele celorlalte țări să ia în serios și să internaționalizeze problema refugiaților evrei din Europa. În iulie 1938, este organizată la Evian, în Franța, o conferință în legătură cu această problemă, fără însă a se ajunge la vreun rezultat concret. Majoritatea reprezentanților celor 32 de state participante vor invoca probleme de ordin politic, economic, social și cultural pe care un val masiv de emigrație evreiască le-ar putea genera, pentru a putea astfel argumenta refuzul de a-și deschide granițele. După 1939 situația se înrăutățește și mai mult. Evreii germani sunt acum percepuți și ca potențiali spioni germani de către statele care refuzaseră oricum să-i primească. Mulți dintre cei care reușiseră să se refugieze din calea naziștilor în alte țări europene ajung din nou, după 1940 sub controlul autorităților germane. Eșecul politicii de emigrare devine evident pentru naziști. Soluția era una temporară, prea costisitoare, deloc profitabilă. Cum celorlalți nu părea să le pese prea mult de soarta evreilor – protestele publice nu îi mai impresionează după 1940 pe naziști, cu atât mai mult cu cât ele vin de la Londra și Washington – alte soluții îi vor lua curând locul: deportarea, ghetoizarea și în cele din urmă exterminarea fizică.

În România situația nu diferă mult de cea din Germania sau alte state atunci când se pune problema emigrării evreilor. Emigrația este posibilă și încurajată înainte de vara anului 1941 și din toamna anului 1942 până în august 1944, cel puțin teoretic. Evreii refugiați din alte state europene pot tranzita România și pleca din porturile românești spre alte destinații, de regulă Palestina. La fel evreii din România, mai ales cei din Vechiul Regat, cei care fuseseră cetățeni români înainte de 1918, față de care regimul antonescian duce o politică diferită de cea aplicată în cazul evreilor din Bucovina de Nord, Basarabia și chiar Transilvania de sud și Banat. Scopul este însă cel indicat mai sus: eliminarea din teritoriul românesc a unei populații nedorite, excedentare în cazul refugiaților, lipsită deja de drepturi și protecție din partea unui stat. Mesajul transmis evreilor și înțeles ca atare este identic cu cel transmis de autoritățile germane: pentru evrei nu există nici o speranță de viitor în România. Legislațiile antisemite, românizarea, teroarea legionară, munca forțată, deportările și asasinările în masă, starea de panică și nesiguranță sunt argumente irefutabile pentru care decid să emigreze, atunci când pot să facă acest lucru. Nu trebuie uitat că în perioada 1941-1942 emigrarea nu mai este încurajată de către regimul Antonescu și nici faptul că ea reprezintă cel mult o soluție pentru evreii din Vechiul Regat care se bucură încă de o oarecare libertate de mișcare și de existența unor organizații care se pot ocupa de organizarea transporturilor. Pentru cei din Bucovina și Basarabia ea nu reprezintă însă

o opțiune, aceștia fiind deportați în masă în Transnistria. Practic, nici pentru populația evreiască din România ea nu reprezintă o opțiune în perioada 1941-1942 în care autoritățile românești acceptă planul nazist de deportare a acestora în lagărele de exterminare din Polonia. Până în toamna anului 1942, când guvernul român se răzgândește, din diferite motive, în privința Soluției finale, salvarea evreilor din Regat ține nu de emigrare ci de decalajul în timp dintre momentul angajării totale și cel în care lagărele devin operaționale și transporturile pot fi organizate. Aceste câteva luni fac ca guvernul român să se răzgândească, să amâne, în ciuda presiunilor venite de la Berlin, deportarea evreilor în lagăre și, ulterior, odată cu schimbarea situației de pe front, mai ales după momentul Stalingrad, nu în ultimul rând datorită avertismentelor din partea Londrei și a Washingtonului, să renunțe definitiv la deportare și exterminare în favoarea emigrării. Berlinul este înștiințat oficial asupra acestei schimbări abia în 1943 când oficialii RSHA și cei ai Ministerului afacerilor externe german își pierduseră orice speranță de a mai colabora cu guvernul român la implementarea Soluției finale.

România anilor 1941-1943 nu a fost poarta prin care evreii refugiați din Europa și cei din Vechiul Regat puteau scăpa de la moarte plecând spre "Pământul Făgăduinței...unde viața, libertatea și bunurile lor ar fi fost salvate". Pe cât de seducătoare pe atât de neadevărată se dovedește a fi această imagine chiar și la o rapidă trecere în revistă a evenimentelor. Populația evreiască din România este amenințată cu dispariția odată ce guvernul român aderă la politica de exterminare totală avansată de nașiți. Evreii din România sunt internați în lagăre de concentrare, închiși în ghetouri, executați în masă. Cei aproape 800.000 de evrei sunt expuși aceluiași primejdii ca pretutindeni în Europa. Regimul mareșalului Antonescu promulgă o serie de legi cu caracter rasial, antisemit și trece la aplicarea lor. Exterminarea lor în totalitate era începând cu a doua jumătate a anului 1941 doar o chestiune de timp. Emigrarea ar fi putut reprezenta o ieșire din acest infern, dar guvernul Antonescu nu încuraja și adesea nici nu permitea emigrarea evreilor. În aceste condiții puține vase cu emigranți evrei pleacă spre Palestina din porturile românești, unele cu permisiunea autorităților corupte în prealabil, altele clandestin. La numeroasele restricții oficiale se adaugă faptul că Palestina este singura destinație, dificultatea obținerii vizelor și închirierea vaselor de transport, multe dintre ele nesigure, pericolele din timpul călătoriei pe mare în vreme de război, costurile exorbitante ale călătoriei. Cazul vasului Struma este grăitor în acest sens. La 12 decembrie 1941, Struma pleacă din portul Constanța, sub pavilion panamez, cu 769 de evrei provenind mai ales din Basarabia, Bucovina și Moldova, dar și din alte regiuni, spre Palestina. Pentru guvernul britanic, vasul Struma, cu refugiați evrei la bord, provenea de acum, dintr-o țară inamică. Vasul ajunge cu greu la Istanbul unde autoritățile britanice le refuză pasagerilor dreptul de a debarca în Palestina. Obligat să se întoarcă în România vasul este torpilat în dimineața zilei de 27 februarie 1942 de către un submarin sovietic care crede că are de a face cu un transportor de trupe. Dintre emigranții aflați la bord doar doi au supraviețuit. Chiar și în aceste condiții, Struma este un caz izolat, o excepție pentru această perioadă. Înainte de toamna anului 1942, oficial, guvernul nu prevede decât emigrarea unui număr de 3000 de evrei și asta doar în schimbul sumei de 2 milioane de lei pe care urmau să-i plătească emigranții, organizațiile evreiești și, eventual, aliații. Abia după acest moment se ajunge la propunerea ca din România să poată emigra între 75.000 și 80.000 de evrei dar tot în schimbul unor sume exorbitante, câteva zeci de miliarde de lei.

Cei mai mulți dintre aceștia erau evreii repatriați (abia) după 1943 din Transnistria, mulți dintre ei copii orfani, care nu aveau nevoie de viză pentru Palestina, evrei a căror revenire în teritoriu nu este pe placul guvernului care îi acceptă cu greu și care vrea să scape cât mai repede de ei. Emigrarea lor, mult timp amânată, nu este prin urmare decât o altă modalitate de a-i elimina din teritoriu, de a-i vinde în același timp, nu în ultimul rând de a îmbunătăți, printr-un nereușit exercițiu de imagine, situația României, acuzată de crime de război și contra umanității, în vederea reluării negocierilor cu aliații și a tratatului ce urma semnat la finalul unui război evident pierdut.

Cu alte cuvinte, se poate spune că după 1942 România schimbă cursul politicii sale privind populația evreiască în măsura în care guvernul boicotează Soluția finală nazistă, fără a intenționa

însă să-i repună în drepturi pe evrei sau măcar să îndulcească măsurile legislative antisemite. “Curățirea terenului” se putea face și prin încurajarea emigrării, o debarasare mai confortabilă, civilizată și profitabilă. Riscurile și costurile pentru emigrare nu implică deloc guvernul de la București, pentru că nici vasele și nici emigranții nu se află sub protecția statului român. Încât, faptul că doar unul dintre vasele plecate din porturile românești în 1944, Mefkure, cu 302 emigranți la bord, din care 5 supraviețuiesc (alte exemple sunt vasul Milka care pleacă din Constanța pe 30 martie cu 243 de emigranți la bord, vasul Belacita, cu 120 de orfani din Transnistria și 30 de supraveghetori pe 4 aprilie, vasul Kasbek, cu 700 de emigranți evrei la bord, pleacă din portul Constanța spre Palestina pe 6 iulie etc.) este scufundat de marina germană ține doar de șansă. Altfel, în toată această perioadă, autoritățile române nu fac altceva decât să autorizeze emigrarea, plecarea unei populații nedorite, percepând de la organizațiile evreiești o taxă de emigrare de 40.000 lei/persoană și eventual costul transportului, aprox. 600 USD în cazul în care vasul era românesc - majoritatea vapoare închiriate de Agenția evreiască pentru Palestina nu sunt însă vase românești sau navigând sub pavilion românesc, doar trei astfel de vase sunt puse la dispoziție în 1944 și participă la operațiuni.

În concluzie, se poate spune că între octombrie 1938 și decembrie 1941 a fost posibilă emigrarea prin România, dar și că începând cu octombrie 1940 guvernul începe să pună piedici în calea operațiunilor de “salvare” (ofițerilor de marină fluvială și maritimă, activi și în retragere le este interzis “să servească interesele evreiești” sau să lucreze pentru organizații evreiești, evreii și organizațiile evreiești nu au voie să dețină nave românești de nici un fel ci doar să închirieze astfel de vase sau vase de altă naționalitate). Încât, cu excepția lui Darien II care pleacă (și ajunge la destinație) în februarie 1941 cu 522 de pasageri la bord, marea majoritate a vaselor sunt fie foarte mici, fie foarte vechi și nesigure (Struma). Sigur că între exterminare și emigrarea în orice condiții, ultima este preferată de evrei și văzută ca salvare. În ce privește autoritățile românești ea indică, după 1942 absența obsesiei monomaniacale a exterminării în totalitate și cu orice preț a populației evreiești, independența acestora și a proiectului lor față de Berlin, cât și faptul că soarta evreilor din România a fost decisă în mare măsură de oportunismul, cinismul și corupția birocrăției Preferabilă exterminării sistematice, ghetoizării, deportării, emigrarea face însă parte din lungul șir de vexațiuni și măsuri represive ce compun împreună Holocaustul European.

Nu trebuie uitat faptul că în toamna anului 1943, într-un moment de vârf al implementării Soluției finale, 7.500 de evrei danezi sau refugiați în Danemarca reușesc să scape de la deportare și gazare fugind pe mare, cu ajutorul financiar și logistic al populației daneze. Întreaga operațiune a fost posibilă însă și datorită unor scurgeri de informații de la cel mai înalt nivel – cercetări de dată recentă indică faptul că Werner Best, cel însărcinat cu deportarea de către RSHA ar fi făcut posibil acest lucru prin intermediul personalului ambasadei germane de la Copenhaga, care avertizează clasa politică daneză asupra iminentei deportări. Or, ulterior, în raportul către Berlin, Best se justifică spunând că atât timp cât nu i s-a cerut în mod expres să întreprindă o vânătoare de capete, el consideră că s-a achitat de sarcina trasată de superiori. Danemarca era o țară “fără evrei”, chiar dacă mijloacele erau altele decât cele prevăzute de către artizanii Soluției finale.